

АНАЛІЗ РИНКУ ПРАЦІ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

ANALYSIS OF THE LABOR MARKET AND PROBLEMS OF EMPLOYMENT OF THE POPULATION OF UKRAINE'S

У статті розглянуто проблеми, які виникли на ринку праці в Україні. Проаналізовано динаміку економічної активності населення та рівня безробіття. Проведено вирівнювання динамічного ряду кількості безробітних. Вказано на необхідність розроблення державної підтримки зайнятості населення в короткостроковій перспективі.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість населення, робоча сила, заробітна плата, безробіття, трудові ресурси.

В статье рассмотрены проблемы, которые возникли на рынке труда в Украине. Проанализирована динамика экономической активности населения и уровня безработицы. Осуществлено выравнивание динамического ряда количества безработных.

Указано на необходимость в кратчайшие сроки разработать государственную политику занятости населения.

Ключевые слова: рынок труда, занятость населения, рабочая сила, заработная плата, безработица, трудовые ресурсы.

The article deals with the problems that have arisen on the labor market in Ukraine. The dynamics of the economic activity of the population and the level of unemployment is analyzed. Equalization of the dynamic number of unemployed is carried out. It is pointed out that it is necessary to develop a state employment policy in the shortest possible time.

Key words: labor market, employment of the population, labor force, wages, unemployment, labor resources.

УДК 331.5

Гончаренко Н.Г.
к.е.н., доцент,
завідувач кафедри економічних
дисциплін
Національна академія
Національної гвардії України

Постановка проблеми. Ситуація, що склалася в Україні на ринку праці, є неоднозначною, невизначеною та загрозливою. Дана тенденція є наслідком тих негативних процесів, що відбуваються в економіці країни. Зокрема, скорочуються обсяги валового внутрішнього продукту, товаровиробники не знаходять ринків збуту власної продукції, і, як наслідок, підприємства банкрутують та закриваються, це призводить до зростання безробіття, відбуваються процеси міграції, значна чисельність працездатного населення вимушена емігрувати з України. Ситуація ускладнюється ще й тим, що в Україні за сучасного рівня цін заробітна плата досить низька. Навіть незважаючи на те що в 2016 р. було підвищено мінімальну заробітну плату майже вдвічі, це не призвело до поживлення обороту на товарному ринку і не дало можливості підприємцям створити нові робочі місця, а навпаки, зросла кількість безробітних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема ринку праці досить часто піднімається вченими в економічній літературі. Досить висока її популярність викликана тим, що ринок праці дуже тісно пов'язаний з іншими ринками ринкової системи, які формують структуру суспільного виробництва. До того ж ринок праці є одним із секторів ринкової системи, де формуються попит та пропозиція на такий особливий товар, як робоча сила, та визначається її ціна, а «специфіка вартості товару «робоча сила» полягає у тому, що її величину визначають не лише суспільно необхідні затрати на її відтворення (це спільна ознака товару робоча сила з іншими товарами), а й необхідністю відтворення сім'ї робітника» [1]. Тобто ціна товару «робоча сила» повинна забезпечувати достатній рівень доходу, який буде гарантувати

працівникам та їх родинам гідне існування. Відповідно, рівень оплати праці повинен бути адекватним рівню життя населення та забезпечувати можливості його відтворення.

Із цього приводу неоднозначною є позиція товару на ринку праці. Деякі автори вважають товаром робочу силу, а інші стверджують, що товаром тут є праця. К. Маркс термін «робоча сила» трактував як «здатність людини до праці, сукупність фізичних і духовних здібностей, які людина використовує у своїй діяльності» [2]. Але оскільки процес суспільного виробництва різнобічний, то не кожна людина здатна виконувати певну роботу, а відповідно, й ціна її праці буде залежати від досвіду, кваліфікації та професійних здібностей. Тобто ціна товару на ринку праці залежить не від його наявності, а від здатності створювати суспільний продукт, який виражає певну частину витрат на виробництво і формується у вартості товарів. «Як показує досвід, досягти високих та сталих результатів можна лише за рахунок ефективно підібраних кваліфікованих кадрів. Тож ситуація, що склалася на ринку праці України, є досить неоднозначною» [3, с. 42].

Необхідно відзначити і той момент, що від вирішення проблем на ринку праці залежить і загальний економічний добробут економіки країни. Як відмічає І. Беззуб, «ринку праці є невід'ємною частиною економічної системи, оскільки саме на ринку праці відбувається формування, розподіл та відтворення робочої сили. Нині, коли одним із вирішальних факторів розвитку будь-якої економіки стає людський капітал, питання ефективного функціонування ринку праці набувають дедалі більшої актуальності. Протягом останніх десятиліть підходить до природи праці, зайнятості, мотива-

ції та інших аспектів його функціонування неодноразово кардинально змінювалися» [4].

Сучасні теоретики та практики намагаються виробити єдиний підхід до визначення моделі ринку праці в Україні. Дана модель будується переважно на вирішенні питання перекваліфікації безробітних та їх подальшого працевлаштування. Але на ринку праці існує певна проблема з кваліфікованими працівниками: через низьку заробітну плату працююче населення високої кваліфікації вимушене шукати роботу за кордоном.

Так, Н.В. Бахчеванова відзначає: «У країнах, які залучають іноземну робочу силу, останні є фактором підвищення сукупного попиту і, відповідно, зростання виробництва товарів і послуг. Отже, іноземна робоча сила – фактор екстенсивного зростання економіки. Внаслідок нижчої заробітної плати робітників-іммігрантів зменшуються витрати на виробництво товарів і послуг. Вони стають дешевшими, зростає їхня конкурентоспроможність на внутрішніх і зовнішніх ринках» [5].

За сучасних умов країни ЄС, що розвиваються, створюють певні умови залучення дешевої робочої сили, а зважаючи, що рівень життя у них дещо вищий, ніж в Україні, за останні часи досить значна кількість наших громадян емігрує в інші країни. Так, О.А. Малиновська відзначає, що сьогодні громадянам України дуже легко навіть здобути громадянство в таких країнах, як Угорщина та Польща [6, с. 138–141].

Проблеми ринку праці в Україні мають прямий вплив на формування рівня життя населення. Як показують дослідження у цьому напрямі, змінюється структура доходів та витрат населення, а заробітна плата втрачає стимул до високопродуктивної праці, і, як наслідок, її питома вага в доходах населення скорочується, а соціальна допомога ті різні трансферти поступово зростають [7].

Невизначена ситуація спостерігається й у напрямі зайнятості населення. Як показують дослідження, за останні роки відбувається значне скорочення зайнятого населення та зростає рівень безробіття. На проблему безробіття як одну з ключових проблем сучасності вказує і Л.С. Мельничук: «Найбільш гострою серед соціально-економічних проблем в Україні є проблема безробіття. Безробіття у нашій країні набуло масового характеру і становить реальну загрозу для державного та суспільного благополуччя, відбувається зростання напруги на ринку праці, рівня та тривалості безробіття, поширюються розвиток вимушеної неповної та неформальної зайнятості, нелегальна трудова міграція тощо. Отже, проблема соціальної захищеності та зайнятості населення є вкрай актуальною для суспільства та держави» [8, с. 105].

Аналіз показує, що однією з таких причин є низький рівень заробітної плати та відсутні інші стимули як матеріального, так і соціального харак-

теру [9, с. 298]. До того ж відсутній державний механізм системи зайнятості. Так, Д.В. Бабич та С.М. Бабич зазначають: «За невідповідність ринку праці доводиться розплачуватися в перспективі загальним спадом економічної динаміки, дефіцитом бюджету, додаткової грошової емісією та ін. Це призвело до усвідомлення того факту, що потрібно не боротися за повну зайнятість, а розробляти на державному рівні заходи з регулювання її рівня та адаптації робочої сили до мінливих під впливом науково-технічного прогресу умов виробництва. Державне регулювання зайнятості включає пасивні й активні заходи...». Вони також указують на те, що «реалізація напрямів удосконалення політики зайнятості сприятиме вирішенню головних цілей забезпечення розвитку загальної економічної системи держави. Тому розроблення сучасних програм забезпечення зайнятості населення та вдосконалення механізму регулювання ринку праці повинно спиратися на моніторингові та фундаментальні дослідження сучасного стану розвитку та визначений рівень соціально-економічної ефективності» [10, с. 100, 102].

Постановка завдання. Метою статті є аналіз сучасного стану ринку праці та виявлення проблем зайнятості населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок праці є невід'ємним та особливим ринком сучасної економічної системи. Зміни, які відбуваються в економіці країни, мають пряме відбиття на формуванні попиту та пропозиції робочої сили та, своєю чергою, впливають на формування кінцевих економічних показників економіки країни. Як показав аналіз останніх досліджень, проблема на ринку праці досить загрозлива. До того ж, загальна тенденція, що склалася в економіці країни, не дає можливості проводити кардинальних рішень та в короткі терміни вирішити виявлені проблеми. А це призводить, своєю чергою, до зростання безробіття, скорочення кількості народжених дітей, відтоку кваліфікованої робочої сили в найактивнішому віці за кордон тощо.

Для виявлення фактичного стану ринку праці України нами було проведено аналіз динаміки економічно активного населення за 2010–2016 рр. [11]. Як показав аналіз, спостерігається загальна негативна тенденція у сфері економічної активності населення. Так, у 2016 р. порівняно з 2010 р. та 2015 р. відбувається зменшення чисельності економічно активного населення у віці 15–70 років на 8,6% та 0,8%, у працездатному віці – на 4,4% та 0,5% відповідно. Чисельність зайнятого населення скоротилася у віці 15–70 років на 9,7% та 1,0%, у працездатному віці – на 5,2% та 0,7% відповідно. Рівень економічної активності у відсотках до всього населення зменшився у віці 15–70 років на 1,5% та 0,2%, у працездатному віці – на 0,9% та 0,4% відповідно. Рівень зайнятості у відсотках до всього

населення зменшується у віці 15–70 років на 2,2% та 0,4%, у працездатному віці – на 1,4% та 0,5% відповідно. На тлі цих негативних тенденцій відбулося коливання чисельності безробітних та економічно неактивного населення. Так, у 2016 р. порівняно з 2010 р. ці показники мали тенденцію до скорочення: у віці 15–70 років – на 6% та 13,1%, у працездатному віці – на 6% та 10,7% відповідно; порівняно з попереднім 2015 р. ці показники зросли: у віці 15–70 років на 1,4% та 0,1%, у працездатному віці – на 1,4% та 1,7% відповідно. Рівень безробіття населення (за методологією МОП), у відсотках до економічно активного населення відповідної вікової групи має тенденцію до зростання у віці 15–70 років на 1,2% та 0,2%, у працездатному віці – на 0,1% та 0,2% відповідно. Отже, у цілому відбувається загальне скорочення чисельності зайнятого населення та зростає рівень безробіття в країні.

Слід відзначити, що в Україні достатня кількість робочої сили в активному віці, які здатні приносити користь для економіки країни, тож одним зі шляхів поліпшення ситуації є необхідність створення додаткових робочих місць та оздоровлення економічної системи. За відсутності державної підтримки вирішити це питання буде неможливо, що, своєю чергою, буде призводити до вимушеної міграції трудового населення, а з ними й їхніх сімей. При цьому розвинуті європейські країни не досить активно приймають іммігрантів та не надають їм можливість активно працювати. Так, за умов інтеграції світових ринків розвинуті країни світу намагаються не залучати іммігрантів, а, навпаки,

розміщувати свої виробництва в інших країнах. Цю тенденцію відзначає й Н.В. Бахчеванова: «...розвинені країни світу все частіше намагаються не залучати іноземну робочу силу на підприємства власних країн, а отримувати ті ж самі переваги в конкурентоспроможності шляхом вивозу капіталу та організації виробництва за кордоном, у країнах із дешевою робочою силою» [5].

Негативні наслідки в аналізі динаміки економічно активного населення вказують на певні диспропорції, які виникли на ринку праці. Одна з них – достатньо високий рівень безробіття. Для аналізу динаміки безробіття нами було проведено вирівнювання динамічного ряду кількості безробітних за 2010–2016 рр. за рівнянням параболі другого порядку.

Як видно з наведеної діаграми, за останні сім років як фактична, так і вирівняна тенденція в кількості безробітних не має чітко вираженої тенденції та коливається по роках. Більш точну тенденцію можна прослідити на підставі вирівнювання динамічного ряду за рівнянням параболі другого порядку. В нашому випадку воно має вигляд: $y_x = 1817 - 57,764x + 5,9357x^2$. Це означає, що в 2009 р., тобто році, який передує досліджуваному періоду, вирівняна кількість безробітних становила 1 817 тис. осіб, її щорічне скорочення становить 58 осіб, а середньорічні коливання вказують на зростання кількості безробітних на шести осіб.

Причини такої тенденції криються як в об'єктивних, так і в суб'єктивних причинах. Однією з головних причин є загальна негативна тенденція до скорочення економічного розвитку країни, загаль-

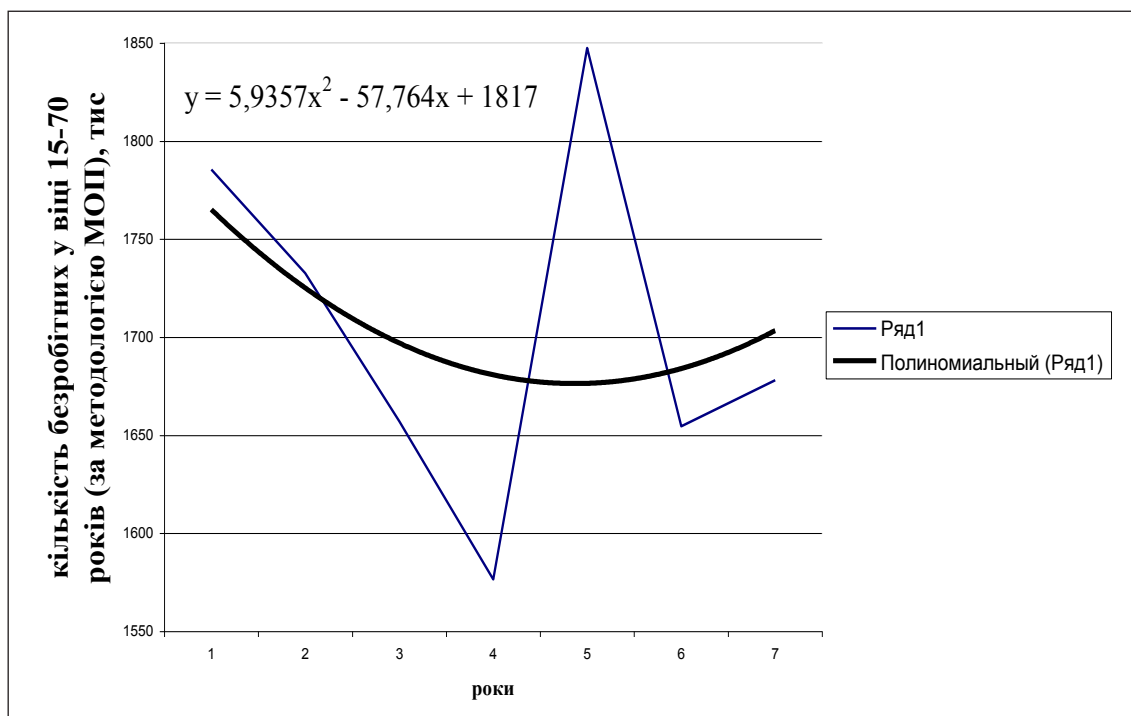

Рис. 1. Динаміка кількості безробітних, тис. ос.

Джерело: сформовано за [11]

ного звужування виробничої діяльності та недо-сконалої державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу. До того ж в Україні досить низький рівень оплати праці, що не дуже цікавить висококваліфікованих робітників працювати за такий її низький рівень. Так, у 2016 р. середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників становила всього 5 183 грн. За сучасного рівня цін на ЖКП, харчування та цін на продовольчі товари цих коштів, як правило, не вистачає навіть на поточні потреби, не говорячи вже про якісь заощадження.

Все це призводить до того, що крім проблеми, пов'язаної із зайнятістю населення, додається ще й проблема неефективного використання праці. Працівники не зацікавлені в результатах роботи, а «за сучасних умов ефективність використання праці є одним із найважливіших економічних показників. Слід зазначити, що велике практичне значення має правильне визначення рівня ефективності використання як ресурсного потенціалу в цілому, так і його складників: праці, землі, капіталу» [12, с. 223].

На думку В.В. Близнюка, «до основних чинників неоптимальної структури зайнятості в Україні можна віднести: збереження застарілої технологічної бази значної частки вітчизняних підприємств; переважання у ретроспективі сировинного складника економічного зростання; слабку сприйнятливості професійно-кваліфікаційної структури ринку праці до структурних зрушень; невідповідність професійно-кваліфікаційної структури персоналу потребам роботодавців для забезпечення технологічних змін; низький рівень мобільності населення та найманих працівників; низький і неконкурентоспроможний рівень заробітної плати, наявність працюючих бідних, що демотивує ефективну зайнятість» [13, с. 58].

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу ми встановили, що сучасний ринок праці в Україні характеризується досить високим рівнем безробіття, незбалансованістю попиту та пропозиції на робочу силу по галузях економіки та низьким рівнем оплати праці. Для України дана ситуація вказує на те, що за відсутності продуманої економічної політики з країни будуть емігрувати найбільш активні молоді люди, а це призведе до загального дефіциту робочої сили в майбутньому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мочерний С.В., Довбенко М.В. Економічна теорія: підручник. К.: Академія, 2004. URL: http://pidruchniki.com/19991130/ekonomika/ekonomichna_teoriya.
2. Маркс К. Капітал. Т. 1. М.: Політиздат, 1988. 567 с. URL: <http://libelli.ru/works/marx2.htm>.
3. Гончаренко Н.Г. Аналіз динаміки зайнятості населення України. Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки». 2016. № 2. С. 41–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhnau_ekon_2016_2_7.
4. Беззуб І. Зарубіжний досвід регулювання ринку праці та можливості його використання в Україні. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=920:rinok-pratsi-2&catid=71&Itemid=382.
5. Бахчеванова Н.В. Україна на світовому ринку праці. URL: <http://fkd.org.ua/article/viewFile/29642/26527>.
6. Малиновська О.А. Політика сусідніх країн щодо співвітчизників як інструмент поповнення людських ресурсів: виклики та уроки для України. Стратегічні пріоритети. 2013. № 3. С. 138–146. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2013_3_20.
7. Гончаренко Н.Г. Динаміка доходів і витрат населення – в контексті стабілізації рівня заробітної плати. Вісник економіки транспорту і управління. 2009. № 28. С. 225–228.
8. Мельничук Л.С. Основні проблеми зайнятості населення України. Наукові праці. Економіка. 2012. Вип. 177. Т. 189. С. 105–108. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/economy/2012/189-177-20.pdf>.
9. Гончаренко Н.Г. Матеріальне стимулювання праці як засіб підвищення конкурентоспроможності підприємства. Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки». 2016. № 1. С. 295–300. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhnau_ekon_2016_1_35.
10. Бабич Д.В., Бабич С.М. Інструменти державного регулювання зайнятості. URL: <http://periodicals.karazin.ua/socoeconom/article/download/.../6721>.
11. Україна у цифрах 2016 / За ред. І.В. Вернера. Київ, 2017. 240 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm.
12. Гончаренко Н.Г. Теоретико – методологічні питання визначення рівня продуктивності праці. Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки». 2017. № 2. С. 223–230. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhnau_ekon_2017_2_25.
13. Близнюк В.В. Український ринок праці: історичні виклики та нові завдання. Український соціум. 2016. № 3. С. 58–71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2016_3_7.